

Ümummilli Lider Heydər Əliyev və hüquq-mühafizə sisteminin təkmilləşdirilməsi

Xalqımızın milli qürur və iftixar mənbəyi olan Ulu Öndər Heydər Əliyevin 100 illik yubileyi onun milli inkişaf strategiyasının uğurla həyata keçirildiyi, ölməz ideyalarının və ölkəmizin taleyi ilə bağlı arzularının gerçəkləşdiyi mühüm tarixi bir dövrdə qeyd edilir. Möhtərəm Prezident cənab İlham Əliyevin “Azərbaycan Respublikasında 2023-cü ilin “Heydər Əliyev İli” elan edilməsi haqqında” Sərəncamında qeyd olunduğu kimi, müasir müstəqil dövlətimiz məhz onun zəkasının işığında davamlı inkişaf yolunda inamla irəliləyir.

Hüququn aliliyinin, qanunçuluğun və ədalətin bərqərar edilməsi dərin dövlətçilik düşüncəsi, qeyri-adi idarəçilik bacarığı ilə seçilən Heydər Əliyevin bütün dövrlərdə rəhbərlik və liderlik strategiyasının ən mühüm istiqaməti, parlaq zəkasının yönəldiyi ən vacib məsələlərdən biri olub. Təbii ki, sovet hakimiyyəti dövründə hüquq sistemi mövcud ideologiyanın tələbləri, keçmiş ittifaq dövlətinin qanunvericiliyi əsasında qurulmuşdu. Çox gənc yaşlarından bu sistemdə fəaliyyətə başlayan və sırasıyla əməkdaşlıqdan dövlət təhlükəsizliyi orqanının rəhbəri vəzifəsinə, general rütbəsinə yüksələn Heydər Əliyev onun bütün xüsusiyyətlərini mükəmməl bilirdi.

Azərbaycanda bolşevik repressiyalarının həyata keçirilməsində aparıcı yer tutmuş dövlət təhlükəsizliyi orqanında milli kadrların əvvəllər çox az olması xalqımızın vətənpərvər, ziyalı təbəqəsinə mənsub insanların amansız şəkildə cəzalandırılmasının əsas səbəblərindən idi. Yalnız 1953-cü ildən sonra bu orqanda müəyyən struktur dəyişiklikləri baş verdi. Həmin dövrü xatırlayarkən Ulu Öndər Heydər Əliyev demişdir: “Mən o vaxt Azərbaycanın Dövlət Təhlükəsizliyi Nazirliyinin, sonra komitəsinin Əks-Kəşfiyyat İdarəsinin rəisi idim. O dövrü bu gün də xatırlayanda dəhşətə gəlirəm ki, biz kimlərlə işləyirdik. Yerli kadrlar çox az idi. Vaxtilə elələri seçirdilər ki, onlar yüksək savada, biliyə, yaxud keyfiyyətə malik

olmasınlar. Əsas rəhbər vəzifələrdə işləyənlər başqa millətlərə mənsub olan kadrlardan ibarət idi. Ancaq 1950-ci illərin ikinci yarısında, 1960-cı illərdə, sonra 1970-ci illərdə Azərbaycanın təhlükəsizlik təşkilatında ciddi dəyişikliklər həyata keçirmək mümkün oldu”. Buna baxmayaraq, uzun müddət respublikanın təhlükəsizlik təşkilatına rəhbərlik azərbaycanlılara etibar edilmirdi. Təsadüfi deyildir ki, 1967-ci ildə Heydər Əliyevin Azərbaycan SSR Dövlət

Təhlükəsizliyi Komitəsinin sədri təyin edilməsi tarixi hadisə idi. Məhz Ulu Öndərin rəhbərliyi dövründə bu mühüm dövlət təsisatında milliləşdirmə prosesi başlandı. Eyni zamanda, xalqımızın müstəqil və mütərəqqi düşüncəli ziyalılarının təqibi aradan qaldırıldı, milli məfkurənin inkişafına şərait yarandı. Ulu Öndərin respublika rəhbəri seçilməsindən sonra isə hüquq-mühafizə sisteminin digər qollarında da milliləşdirmə, yerli kadrların yüksək vəzifələrə irəli çəkilməsi geniş miqyas aldı.

Ümumiyyətlə, Heydər Əliyevin 1969-cu il iyulun 14-də respublika rəhbəri kimi fəaliyyətə başlaması müasir Azərbaycan tarixinin həlledici dönüş nöqtəsi oldu. Həmin ilin avqustunda mühüm siyasi qərarların qəbul edildiyi tədbirdə – plenumda onun respublikadakı rüşvətخورluq, dövlət əmlakının talan edilməsi, vəzifədən sui-istifadə olunması, insan hüquqlarının tapdanması, korrupsiya halları barədə cəsarətli və qətiyyətli çıxışı ittifaq miqyasında geniş əks-səda doğurmuş, həmin plenumun qərarlarının digər müttəfiq respublikalarda da tətbiq olunması tövsiyə edilmişdi.

Əsil lider, müdrik və uzaqgörən siyasətçi kimi Heydər Əliyev cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələri arasında üzvi bağlılığı aydın görür, milli inkişafıla bağlı ictimai, siyasi, sosial, iqtisadi, mədəni və digər sahələrdə qarşıda duran vəzifələri düzgün müəyyənləşdirir və məharətlə həyata keçirirdi.

Ulu Öndərin sovet hakimiyyəti dövrünə aid siyasi və dövlətçilik irsinin hüquq-mühafizə sistemi ilə bağlı bir faktına diqqət çəkmək istərdik. Sovet Azərbaycanına rəhbərliyin ilk illərində Heydər Əliyev respublikada yerli hüquqşünas kadrların çatışmazlığını əsas götürərək bu sahədə köklü dəyişikliklər aparılmasına nail oldu. Respublikanın ali siyasi orqanının 1972-ci il 6 iyun tarixli qərarı ilə hüquqşünas kadrların hazırlanması işinin təkmilləşdirilməsi üçün tədbirlər müəyyənləşdirildi və həyata keçirildi. Qərarla sözügedən sahədə ciddi çatışmazlıqlar olduğu vurğulanır, ali hüquq təhsilinin təşkilində islahatlar aparılması zəruri hesab edilirdi. Ulu Öndər hüquqşünasların hazırlanması işində də milli mənafeyi üstün tutaraq, qərarla Azərbaycan dilində dərslərin və tədris vəsaitlərinin nəşrinə xüsusi diqqət yetirmişdi. Bundan başqa, həmin dövrdə məhz Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə sadə fəhlə-kəndli balalarının ali hüquq təhsili almasına imkan yaradan qaydanın tətbiq olunması cəmiyyətə böyük rəğbətlə qarşılanmışdır.

Ulu Öndər hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətini daim diqqətdə saxlayır, onların cinayətkarlığa qarşı mübarizəni daha da gücləndirməsi üçün müvafiq qərarlar qəbul edirdi. Məsələn, “Sosialist mülkiyyətinin oğurlanması və dağıdılması ilə mübarizənin gücləndirilməsi haqqında” 25 aprel 1975-ci il tarixli qərarında ictimai mülkiyyətin oğurlanmasına, rüşvətخورluğa, təsərrüfatsızlığa və dövlət intizamının digər pozuntularına qarşı mübarizəni gücləndirmək barədə respublika prokurorluğuna, Ədliyyə Nazirliyinə, Ali Məhkəməyə tapşırıqlar verilmişdi. Narkomanıyanın yayılmasına qarşı mübarizənin gücləndirilməsi ilə bağlı qəbul edilmiş 2 sentyabr 1976-cı il tarixli qərarla isə respublikada bu sahədəki mövcud və-

ziyyət ətraflı təhlil olunur, nöqsan və çatışmazlıqlar göstərilir, onların aradan qaldırılması üçün tədbirlər müəyyənləşdirilir. Sosialist mülkiyyətinin oğurlanmasına, rüşvətخورluğa və möhtəkirliyə qarşı mübarizənin gücləndirilməsi məqsədilə 1981-ci ildə də mühüm qərarlar qəbul edilmiş və zəruri tədbirlər müəyyənləşdirilmişdir.

Hüquq sistemində mühüm yer tutan məhkəmələrin fəaliyyətinə diqqət və qayğı respublikada siyasi hakimiyyətin rəhbəri kimi Heydər Əliyevin daim diqqətində idi. Məhz

onun təşəbbüsü ilə Azərbaycan SSR Ali Məhkəməsinin yaradılmasının 60 illiyinin keçirilməsi barədə 30 noyabr 1982-ci il tarixli qərar qəbul olunmuş, 1983-cü ildə yubiley tədbirləri hazırlanıb yüksək səviyyədə, keçmiş ittifaq dövlətinin də nümayəndələrinin iştirakı ilə həyata keçirilmişdir.

Hüquq-mühafizə orqanlarının inkişafı və milliləşməsi istiqamətində Heydər Əliyevin məqsədyönlü fəaliyyəti bu orqanlara dövlət qayğısının artırılması ilə yanaşı, həm də əməkdaşların vətənpərvərlik və mənəvi dəyərlərə sədaqət ruhunda yetişdirilməsinə, peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsinə, xidməti vəzifələrini layiqincə yerinə yetirən, savadlı və səbatlı kadrların irəli çəkilməsinə yönəlmişdi.

Yeri gəlmişkən, qeyd edək ki, Heydər Əliyevin sovet Azərbaycanına rəhbərliyi dövründə hüquq-mühafizə orqanlarının qətiyyətli və səmərəli fəaliyyəti Qarabağda erməni millətçiliyinin baş qaldırmasına imkan vermir, araya milli ədavət salmaq cəhdlərinin qarşısı qanunçuluq çərçivəsində həyata keçirilən sərt tədbirlərlə alınır.

Azərbaycanda müstəqil dövlət quruculuğunun bütün istiqamətləri kimi çevik və səmərəli hüquq sisteminin formalaşdırılması da Ulu Öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Zamanın hökmü ilə ötən əsrin 90-cı illərində dövlət müstəqilliyini bərpa edən Azərbaycan Ermənistanın təcavüzü, xarici təzyiqlər və daxili çəkişmələr üzündən dünyanın siyasi xəritəsindən silinmək və dövlətçiliyini itirmək təhlükəsi ilə qarşılaşanda, xalqımızın qüdrətli lideri kimi o, öz xilaskarlıq missiyasını böyük cəsarət və vətənpərvərliklə yerinə yetirərək, müstəqilliyimizin dönməzliyini təmin etdi. Məhz həmin vaxtdan respublikamızda hüquqi, demokratik dəyərlərə əsaslanan güclü dövlətçiliyin əsası qoyuldu. Yeni, real

dövlət quruculuğu prosesində ən mühüm istiqamətlərdən biri də mü-tərəqqi beynəlxalq təcrübədən isti-fadə etməklə müasir hüquq sistemi-nin formalaşdırılması, həm insan və vətəndaş hüquqlarını qorunması, həm də həmin dövrdə ağır nəticələr verən cinayətkarlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi oldu.

“Dövlət iki şeydən sarsıla bilər: cinayətkar cəzasız qalanda və gü-nahsız cəzalandırılındadır” – deyən Ulu Öndər 1994-cü il 9 avqust tarixli “Cinayətkarlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, qanunçuluq və hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsi

tədbirləri haqqında” Prezident Fərmanı ilə respub-likada qanunun aliliyinin əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirdi. 1994-cü ilin oktyabrında və 1995-ci ilin martında dövlət çevrilişi cəhdlərinin qarşısının qətiyyətlə alınması isə Azərbaycanda cinayətkar dəstələrin, qanunsuz silahlı birləşmələrin, hərbi çevriliş və qiyam vasitəsilə hakimiyyətə gəlmək cəhdlərinə birdəfəlik son qoydu.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə hazırlanaraq 1995-ci ilin 12 noyabrında ümumxalq səsverməsi yolu ilə müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasının qəbul edilməsi məhkəmə-hüquq sistemində islahat-larının həyata keçirilməsi üçün möhkəm zəmin ol-du. 1996-cı ildən bu sahədə köklü islahatlara baş-lanıldı və müvafiq dövlət komissiyası yaradıldı, müstəqil ölkənin qanunvericilik bazasının forma-laşdırılması üçün geniş miqyaslı tədbirlər həyata keçirildi. Məhkəmələrin, ədliyyə, prokurorluq və da-xili işlər orqanlarının fəaliyyətini tənzimləyən, bey-nəlxalq təcrübə və milli dövlətçilik ənənələri əsas götürülməklə müstəqilliyimizin möhkəmlənməsini və inkişafını təmin edən çəvik və səmərəli hüquq sisteminin yaradılması qarşıya mühüm vəzifə kimi qoyuldu. “Məhkəmələr və hakimlər haqqında”, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında”, “Prokurorluq haqqında”, “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında”, “Polis haqqında” qanunların qəbul edilməsi hüquqi islahatlar sahəsində mühüm addım oldu. 2001-ci ildə yaradılan Azərbaycan Respublikasının insan hüquqları üzrə müvəkkil (Ombudsman) təsisatı bu islahatların tərkib hissəsi kimi hüquq sisteminin demokratik mahiyyətini müəyyənləşdirdi.

Yeni hüquq sisteminin səmərəli fəaliyyət gös-tərməsi üçün Cinayət, Cinayət-Prosessual, Mülki, Mülki-Prosessual Məcəllələr, Əmək, Ailə, İnzibati Xətalər, Gömrük, Vergi və digər məəcəllələri, “Notariat haqqında”, “Dövlət məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında”, “Təhqiqat, istintaq, prokurorluq və məhkəmə orqanlarının qanunsuz hərəkətləri nəticəsində fiziki şəxslərə vurulmuş ziyanın ödənilməsi haqqında”, “Vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını pozan qərar və hərəkətlərdən məhkəməyə şikayət edilməsi haqqında” qanunlar və digər vacib qanunvericilik aktları qəbul edildi. Ümumilikdə, Ulu Öndərin müs-təqil Azərbaycana rəhbərlik etdiyi 1993 – 2003-cü illərdə hüquq sistemində həyata keçirilən isla-hatlar ölkədə ictimai-siyasi sabitliyin, qanunçuluğun və demokratik prinsiplərin bərqərar olmasını təmin etməklə müasir dövlət quruculuğunun sonrakı mərhələlərində qarşıda duran vəzifələrin də uğurla yerinə yetirilməsinə zəmin yaratdı.

Məhz Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycanda müasir tipli hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğuna başladıqdan sonra respublikanın pro-kurorluq orqanlarının fəaliyyəti yeni inkişaf mərhələsinə keçdi. Müstəqil dövlətimizin ilk Konstitu-siyasının 133-cü maddəsi respublika prokurorlu-ğunun hüquqi statusunu təsbit etdi. Bundan sonra qəbul olunan “Prokurorluq haqqında”, “Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında”, “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” qanunlar, Cinayət, Ci-nayət-prosessual, Cəzaların İcrası, İnzibati xətalər məəcəllələri və bir sıra mühüm normativ-hüquqi aktlar isə prokurorluq orqanlarının demokratik cə-miyyətdə yerini və rolunu müəyyənləşdirdi. Məhz

Ulu Öndərin təşəbbüsü ilə prokurorluqda kadr islahatları aparıldı, bu orqana savadlı, müasir dünyagörüşlü və dövlətçiliyə sadıq gənclərin ilk dəfə müsabiqə yol ilə işə qəbuluna başlandı. Prokurorluq işçilərinin 1 Oktyabr peşə bayramı gününün təsis edilməsi Ümummilli Liderin bu orqanlara yüksək etimadının, onun əməkdaşlarının şərəfli xidməti fəaliyyətinə verdiyi dəyərin göstəricisidir.

Hazırda Konstitusiyaya əsasən, Azərbaycan Prokurorluğu qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada və hallarda qanunların icra və tətbiq olunmasına nəzarət etməklə, qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda cinayət işləri başlamaq və istintaq aparmaq, məhkəmədə dövlət ittihamını müdafiə etmək, məhkəmədə iddia qaldırmaq, məhkəmə qərarlarından protest verməklə yanaşı, qanunvericilik təşəbbüsü irəli sürmək hüququna da malikdir. Bu səlahiyyət prokurorluğa 2002-ci il sentyabrın 19-da qüvvəyə minmiş “Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi haqqında” referendum aktına əsasən verilib.

Ulu Öndərin milli inkişaf və müstəqil dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsi strategiyasına uyğun olaraq digər sahələrdə olduğu kimi, hüquq-mühafizə sisteminin təkmilləşdirilməsi məqsədilə apardığı islahatları onun siyasi varisi möhtərəm Prezident cənab İlham Əliyev zamanın çağırışları əsasında mükəmməl bir şəkildə davam etdirir. Nüfuzlu təhlilçilərin gəldiyi qənaət belədir ki, Heydər Əliyevin apardığı hüquqi islahatlar, düzgün dövlət quruculuğu prosesi və 2003-cü ildən başlayaraq islahatlar xəttinin davamlılığının təmin edilməsi bu gün Azərbaycana dünyada söz sahibi olmaq, hərbi və iqtisadi gücünü artırmaq, torpaqlarımızı işğaldan azad etmək imkanı verib. Cənab İlham Əliyevin artıq 20 ilə yaxınlaşan prezidentliyi dövründə müstəqil dövlətimizin hüquq-mühafizə sistemi, o cümlədən prokurorluq orqanları daha da inkişaf edib, istər qanun-

vericilik bazasının möhkəmləndirilməsi, istərsə də maddi-texniki təchizat və kadr potensialının müasirləşdirilməsi baxımından yeni səviyyəyə yüksəlib. Bu prosesin davamlı xarakter daşması isə dövrün tələbidir.

Bu gün hüquq-mühafizə orqanları öz vəzifələrini böyük məsuliyyəti hissi ilə yerinə yetirməyə, Heydər Əliyev ideallarına sədaqətlə dövlətimizin başçısının yüksək etimadını layiqincə doğrultmağa çalışırlar. Hüquq sistemində davam edən islahatlar daha çevik və səmərəli fəaliyyətə, qanunların aliliyinin qorunmasına, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının pozulması hallarına, cinayətkarlığa qarşı barışmaz və qətiyyətli mübarizənin təşkilinə təminat yaradır.

İstifadə edilmiş mənbələr

1. Azərbaycan milli təhlükəsizlik orqanlarının yaradılmasının 80 illiyinə həsr olunmuş təntənəli mərasimdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi – 27 mart 1999-cu il // <https://lib.aliyev-heritage.org/az/6914542.html>
2. Azərbaycan Respublikasında 2023-cü ilin “Heydər Əliyev İli” elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı 29 sentyabr 2022 // <https://president.az/az/articles/view/57413>
3. Cinayətkarlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsi tədbirləri haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. 9 avqust 1994-cü il // <https://e-qanun.az/framework/8950>
4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin İctimai-Siyasi Sənədlər Arxivi, f. 1, siy.56, s.v.5
5. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin İctimai-Siyasi Sənədlər Arxivi, f.1, siy.59, s.v.48
6. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin İctimai-Siyasi Sənədlər Arxivi, f.1, siy.62, s.v.41
7. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin İctimai-Siyasi Sənədlər Arxivi, f.1, siy.63, s.v.82
8. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin İctimai-Siyasi Sənədlər Arxivi, f.1, siy.68, s.v.149
9. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin İctimai-Siyasi Sənədlər Arxivi, f.1, siy.70, s.v.153
10. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin İctimai-Siyasi Sənədlər Arxivi, f.1, siy.70, s.v.154

Mobil Şəfiyev
Bakı şəhər prokurorunun müavini,
ədliyyə müşaviri